

Közös vonások iskolai nevelésünkben.

Már két éve annak, hogy a tank. kir. főigazgatóságaink megkezdtek működésüket. Ezzel gyakorlati valósággá vált neveléspolitikánknak azon törekvése, hogy iskolahálózatunkat azonos nevelőszempontok irányítsák. Különösebb indokolás nélkül is könnyű belátni, vagy *számbavenni azokat a közös vonásokat*, amelyek úgy az *általában művelő* népiskolát, polgárit és gimnáziumot, mint a *szakképzést adó* tanonciskolát, kereskedelmit és tanítóképzőt irányítják, vagy irányítaniok kell, nemcsak *érdekes*, hanem *szükséges* feladat és megvannak a maga *nehézségei*.

Elsősorban igen egyszerűnek látszik a kérdés megoldása, mert összes iskoláinknak egyetlen nagy közös feladata: a *nemzet jövőjét* — mondjuk szebb és jobb jövőjét — *előkészíteni*. Mindnyájunknak, minden hivatásos nevelőnek, közös törekvésünk, hogy a maga természetét szerint fejlődő és a maga boldogulását kereső gyermek lelkébe beleplántáljuk és megerősítsük az élő, alakuló, sokszor összeroppanásig szenvedő nemzetszervezet jövőjének biztosítékait. Mondhatjuk: minden magyar gyermek 6—8—12 évig nevelőhatásunk körébe kerül, hogy fejlesszük testi-lelki erőiket, lépteiket irányítsuk egy olyan kis munkahely felé, ahol majd megtalálják a maguk kenyerét, örömét és küzdelmeiket, de egyúttal tudják és akarják mindnyájunk közös otthonát: a nemzetet szeretni és szolgálni. Röviden: *Mindnyájan egy nemzetnek vagyunk nevelői*. Így igen egyszerűen felsorolhatnánk azokat a közös szempontokat, amelyeket a *nemzetnevelés* jólismert fogalma önként diktál.

De a nevelés gyakorlata hozzászoktatott bennünket ahhoz, hogy a szépen hangzó követelmények és nagyvonalú szempontok mögött a gyakorlati valóságokat, a hétköznapi életet is lássuk. Mi szeretnénk a gyermekeinknek szánt munkahelyeket elérhető közelségben látni. Nekünk arra a világnézetre kell rámutatnunk, amely bennünket felnőtteket is irányít és boldogít. Szemléletessé kell tennünk azt a közösséget, amelyben a mai generáció összefogásából és erőfeszítéseiből meríthetnek erőt neveltjeink. A nevelés elmélete vajudhatik, a politikai élet válságosra fordulhat, a különböző szociális törekvések vitathatják a maguk igazát, de gyermekeink elé csak egyértelmű pozitívumokat, átértett és igaznak ismert valóságokat állíthatunk. De ki ne tudná, hogy napjainkban éppen ezek a bizonyosságok fogyatkoztak meg. Tehát közös vonásokról beszélni könnyű, de azok gyakorlati értékében hinni és azokat a gyermek számára kézzelfoghatóvá tenni annál nehezebb.

Ezért természetes, illetőleg kíváncsi, hogy *benn az iskolákban*, azok mai életében keressük a közös vonásokat és latolgassuk azok jelentőségét és gyakorlati értékét. Ennek a szándéknak is megvan a maga sajátos nehézsége. Mert iskoláink Tantervei és Utasításai még abban az

időben készültek, amikor 11 különböző, egymástól többé-kevésbé független és öncélú szervezet irányította iskoláinkat. Még a most kiépülő gimn. is abban az időben indult meg. Hisz éppen ez volt egyik fontos oka annak, hogy a főigazgatóságok megszerveződtek.

Éppen így óvakodnunk kell az ellenkező túlzástól. A közös szempontok keresésénél és azok értékelésénél *nem szabad elhomályosítanunk az egyes iskolatípusok speciális célját és törekvéseit*. Nagy baj volna, ha a tanociskolákból az ipart, vagy kereskedelmet kipedagógizálnánk.

Mindezek óvatosságra figyelmeztetnek bennünket, nehézségeknek látszanak, de a helyes megoldást önmagukban hordják. Ha a jelenkor bizonytalanságaitól, ellenmondásaitól és nyomorúságától nem akarjuk lenyűgöztetni magunkat, akkor legalább annyira *fel kell emelkednünk*, hogy a nemzet jövőjének alakulását is lássuk. És ebből a magaslattól keressük azokat a vonásokat, amelyek *valóban közösek, szükségesek és megvalósíthatók*.

Az említett iskolák Tanterveit és Utasításait átnéztem. Természetes, hogy bennük nincsenek jóslások nemzeti életünk jövőjéről. Az is természetes, hogy belőlük nem tudtam olyan újszerű eszméket kihámozni, amelyeket már nem ismernénk, hisz mindnyájan követjük a magunkét. De megtanulják azokat az elveket, amelyeknek megvalósulása komoly biztosítéka lehet annak a jövőnek, amelyet mi magunknak és saját gyermekeinknek őszintén kívánunk.

1. Így minden Tanterv elsősorban hangsúlyozza a *valláserkölcsös nevelést*. Ennek gyakorlati megvalósítását boncolgatni felesleges. Legokosabb követni az Utasítások azon bölcs módszerét, hogy az egyházi főhatóságokra bizzák a kérdést. De ez nem jelent diplomatikusan megfogalmazott közömbösséget, vagy kitérést. A valláserkölcsös nevelés ma *erősen korszerű kérdés*. Ezt igazolják a világszerte ellene vagy érte folyó küzdelmek. Az emberi sorsok irányítói ma világosan látják, hogy az emberi zsenialitással megalkotott fogalmak, mint pl. a faj tisztasága, a a totális állam fogalma, vagy valamely társadalmi osztály érdeke még a félelmetesen felszerelt repülő rajok védőszárnyai alatt sem tudják pótolni a vallás nevelő erejét. De mi magunk is láthatjuk a mindennapos tapasztalatból, hogy az emberi életformának, magatartásnak vannak olyan mélyenfekvő rúgóí, indítékai és forrásai, ahova a legjobb nevelőszándékkal sem tudunk behatolni.

Hogy a gyermek, — bármilyen iskolába járjon, — magára hagyott óráiban, kisebb-nagyobb gyengeségein, ösztönösen jelentkező hibáin uralkodni tudjon és keresztülvergődjék a kedve és belátása ellenére előírt kötelességeken, vagy megnyugvással vegye sorsának érthetetlen alakulását, ahhoz leghatásosabb és legnemesebb biztosíték a természetfeletti erőkből való komoly hit. A vallásos lelkület segítő és fegyvelmező ereje nélkülözhetetlen nevelőértéknek bizonyult.

Az Utasítások üresen hagyott lapjai elsősorban bizalmat jelentenek az egyházakkal szemben. De egyúttal mutatják azt is, hogy a különböző vallású gyermekeket úgy tudjuk legbiztosabban egy cél felé irányítani, ha mindegyik gyermek a maga vallásának igazi mélységeit ismeri meg és annak minél tökéletesebb követésére törekszik.

Elfogltság nélkül is láthatjuk, hogy iskoláinkban, elég szűk kerek közt, ahol még elég komoly jelentőségű a vallás, békés egyetértésben fejlődnek gyermekeink. Amilyen mértékben kopik később a vallás irányító ereje, olyan mértékben lesz az csak külső megkülönböztető jel, vagy érdekközösségbe utaló külsőség.

Igy a valláserkölcös nevelés nemcsak közös vonása iskoláinknak, hanem gyakorlatilag is példaadó bizonyítéka a vallás egyéni és nemzetet fenntartó erejének.

2. Egy másik, minden Utasításban erősen hangsúlyozott közös kívánság a *nemzetismeret* sürgetése. A nemzet földjének, népének, szellemének, természeti kincseinek, mai helyzetének, múltjának ismerete és szeretete, jövőjének szolgálatkész akarása minden rendű és rangú iskola gyermekének közös feladata. Ez nemzetünk életével egyidős igazság és követelmény és mégis a nemzetismeret, nemzetkutatás vagy magyarságtudomány ma közöttünk élő, sokat emlegetett szavak, vagy tetteire indító eszmék.

Nem volna csoda, ha a pedagógiai buzgóság valami főtantárgyat csinálna a nemzetismeretből. Egyelőre ennél sokkal több: *nagy koncentrációs elv*, amelyiknek irányításával, a *fejlődő gyermek látóköre szerint* a házunk tájékához, városunkhoz, megyénkhez, illetőleg országunkhoz köthetjük a földrajzi, történeti, irodalmi, természettudományos és gazdasági ismereteket. A nemzetismeret állandó szemelőtt tartása hasznos mindnyájunk számára, mert így a tanulók érdeklődését és munkáját azokhoz a valóságokhoz és tapasztalatokhoz köthetjük, amelyeket a mi földünk, a mi népünk természeti és szellemi életének megnyilvánulásai-ból gyűjtöttünk.

A nemzetismeret fogalma éppen ilyen hasznos irányító azonban a *tantervkészítő*, az *iskolaszervező*, vagy *iskolapolitikus* számára is, mert ez segíti gyakorlatilag az anyag kiválasztásában, az iskola egész munkatervének áttekintésében, vagy az iskolahálózat megszervezésében, az iskolatípusok helyes elosztásában és irányításában.

Nem csoda tehát, hogy a nemzetismeret ma különösebben értékelt fogalom, mert ennek helyes értelmezésétől és kellő értékelésétől függ, hogy milyen mértékben tudunk megfelelni nevelő munkánkkal a nemzet jövőjének alakulásában.

3. A nemzetismeret helyes értelmezése segít egyúttal bennünket abban is, hogy a mindenütt emlegetett *általános műveltség* megadását kielégíthessük. Tudjuk, hogy a népiskolát, polgárit és gimnáziumot általános műveltséget adó iskolának szoktuk mondani. A szakiskolák pedig arra töreksenek, hogy szaktudáson kívül általános műveltséget is adjanak. De azt is tudjuk, hogy itt az *általános* kifejezés használata nem szerencsés, mert abból a sokfajta műveltségből, amelyek a történelem folyamán egymást elsodorták, vagy amelyek ma a Földön egymástól távol élnek, csak nagyon keveset nyújthatunk tanítványainknak. Ezért kell a helyes nemzetismeret alapján látnunk, hogy melyek azok a kultúrák, amelyekből a mi műveltségünk a múltban táplálkozott, melyekkel van ma szerves összeköttetésben, hova ereszti hajtálgyökereit és milyen műveltségi körök felé vonzza fejlődésének irányát. Ezért állapítja

meg helyesen minden Utasításunk, hogy *nemzeti műveltséget* kell adnunk.

De a nemzeti műveltség fogalma nemcsak abból a szempontból közös vonása egész iskolahálózatunknak, hogy meglévő kultúránk eredményeit *átszármasztatnunk* kell utódainkhoz, hanem olyan nevelést kell adnunk, hogy tanítványaink folytatni is tudják kultúránk *fejlesztését*. Minden iskolatípus csak úgy tudja betölteni a maga hivatását ebben a munkában, ha világosan látja a maga műveltséget adó és építő szerepének viszonyát a nemzeti műveltségünk egészéhez és csak így tudjuk helyesen értelmezni az egyes iskolák *öncélúságát* — ha egyáltalán szabad erről beszélni — és egymáshoz való viszonyát.

Igy pl. sok félreértés származik abból, ha a népiskolát, polgárit és gimn.-ot csak olyan *előkészítő iskolának* tekintjük, amelyből a tanuló átlép egy másik magasabb főké iskolába. Ez is egyik feladat, helyesebben egyik eredménye a népiskolai nevelésnek, de a népiskolának tulajdonképeni célja azt a minimális műveltséget megadni, amelyik minden magyar földön élő embernek szükséges és kívánatos, hogy valamikép tudatosan tudjon belehelyezkedni, a nemzet egészének életébe. Ehhez a célhoz kell mérnie egész munkatervét, követelményeit és módszerét. Mindazok az iskolák, amelyekbe a népiskolából mennek a tanulók, ezt a célt és elérhető eredményt tartoznak figyelembe venni és erre építeni. Különös kívánságuk csak annyi lehet, hogy csak azokat engedik magukhoz, akik az elemiben már megmutatták az új iskola feladataira való rátermettségüket. Hogy egészen konkrét példát is mondjak: megtörténhetik, hogy pl. az elemi szervezete, nem teszi szükségessé vagy lehetővé, hogy a tanulók már a IV. osztályban elsajátítsák a mondatrészek, vagy szófajok fogalmait, akkor a középiskolának ehhez kell mérnie nyelvtanítását, de még mindig megkövetelheti azt, hogy csak azok jöjjenek át a gimnáziumba, akik a rendszeresebb nyelvtanulást majd elbírák. Sok volna az önként kívánczó *határkérdésekre* kitérni, de mindezek elintézhettek, ha tudjuk, hogy a népiskola, polgári és gimnázium külön-külön egy-egy jól körülírható műveltségi *szintet* képviselnek. Ezeknek elérésére minden erejüklől törekszenek, illetőleg törekedniök kell. A rájuk építő más iskoláknak pedig látniok kell, hogy mire építhetnek. Így lesz az általános műveltség követelménye a részletkérdésekben is eligazító közös szempont.

4 Utasításaink arról is gondoskodnak, hogy az előbbi értelemben vett öncélúság még a szakiskolákban se jelentsen *egyoldalúságot*. Mindnyájan jól ismerjük azt a kívánságot, hogy az iskolai nevelés terjedjen ki a tanuló *egész testi-lelki, szellemi életére*. Egészséges szervezet, sokoldalú szellemi képesség, erős jellem, finomabb esztétikai érzék egyaránt fontos és fejlesztendő. Nincsen olyan utasításunk, amelyik a testnevelés, értelmi, érzelmi és akaratli nevelés területeinek helyes értelmezésével és összefonódásaival és gyakorlati megoldásával bőségesen ne foglalkoznék. Lassanként hozzászokunk ahhoz, hogy iskolai nevelésről beszélünk általában és az oktatás ennek csak egy olyan eszköze, mint a szoktatás vagy példaadás. Az oktatás munkájában éppúgy számítunk az értelemre, mint az akaratra, vagy jóérzésekre. Mindenkör az egész gyermekkel állunk szemben. Valamely életmegnyilvánulásán keresztül

hozzáférközünk lelkvilágához, hogy az egész gyermekre hassunk, az egész embert formáljuk.

Tanulságos és rámnézve meglepően jó hatású volt pl. a tanonciskolák Utasításainak olvasása. Józan gyakorlati érzéssel és röviden igyekszik megadni mindazt, ami a gyakorlati pályán működő embernek szükséges ahhoz, hogy az egyénre és közre nézve hasznosan és megelégedetten élhessen.

Mindezek következménye, hogy iskolai nevelésünk az egész vonalon fokozottan a *gyermek felé fordult* nevelő szándékával, segítő szeretetével. Azaz nemcsak a maga célját látja és mindenáron hajszolja az iskola, hanem látja a *lehetőségek* egyik legkomolyabb meghatározóját: a gyermeket. Minden hangzatos jelszó nélkül, élő, fejlődő valóság a *gyermek felé fordult*, vagy a gyermekből kiinduló gyakorlati nevelés. Iskolai nevelésünk ezen közös vonásából fakadnak legbőszesebben a gyakorlati szükségletek és követelmények. Megóv bennünket a tanuló egyoldalú vagy általános túlterhelésétől, de számontartja a kifejleszthető képességeket és a fejlesztés helyes mértékét, Figyelmeztet bennünket olyan intézmények létesítésére, amelyek a gyermek testi-lelki épségét fokozottabban ápolják és gondozzák: iskolaorvos, játszótér, iskolaműhely stb. Sok volna felsorolni azokat a kisebb-nagyobb jelentőségű, de mindenütt feltalálható követelményeket, amelyeket a gyermekben függő szem kíván.

5. Csak egyet szeretnék kiemelni; a tanulók *öntevékenységét*. Sokat emlegetjük, sürgetjük és sokféleképp értjük. Az öntevékenység jelszava mögött megbújhat a kérdve-kifejtő tanítási technika éppúgy, mint a munkáltató-oktatás elve. Ennek nevében állítjuk szembe a régi és új iskolát, ezzel a szándékkal dramatizáltatjuk a költeményeket, készítetünk kézimunkákat, vagy természetmegismerő kísérleteket. Az öntevékenység történeti fejlődését kutathatjuk Sokrates bábáskodásától egész napjainkig.

Mindezek fejtegetését mellőzhetjük, ha egyszerűen és betűről-betűre vesszük a szót. Azaz a *tanulónak magának kell cselekednie*. Igen egyszerűen de világosan fogalmazza meg e gondolatot az Utasítás: ne csináljunk meg mi nevelők olyan dolgot, amit a tanuló maga is ugyanolyan jól meg tud csinálni. Ha pedig a tévékenység fogalmát elemezzük, akkor látjuk, hogy a cselekvő személynek először szembe kell fordulnia az elvégzendő feladattal, meg kell látnia a megoldás módját és ezt akarnia kell. Ugyanilyen természetes, hogy 120 cm-t csak akkor ugorhat át a tanuló, ha maga szalad neki, vagy reszelni csak reszelővel lehet megtanulni.

Ezek a komikusan naív példák is megmutatják az öntevékenység mélyen fekvő lényegét: minden iskolai munka önmagában mutatja a helyes megoldás módját; a cselekvő tanuló egyénisége pedig a rendelkezésre álló energiát. Ha jól fel tudjuk ismerni az elvégzendő munka természetét és a tanulók képességeit, akkor nem esünk azokba a túlzásokba, amelyek alapján törekvésünket játszatásnak, gyermekimádatnak avagy felesleges módszereskedésnek tarthatják.

Amint tudjuk, igen szép és nevelő erejű játszó életet tervezett Montessori az óvodisták számára. Az óvodában kielégítő, ha a gyermek az

óvoda termeiben és kertjeiben elrendezett eszközök és játszóhelyek csábításának engedve játszik. De már az első elemiben nem kielégítő, mert a kis iskolást, ha akar, ha nem, rá kell vennünk a 20-as körben való számolásra és az írás-olvasás mesterségére. Még itt is rögzíthetjük gyermekes mesével a hangokat kifejező betűket, de már odavarázsoljuk a kellemes közé nemcsak a hasznost, hanem a *szükségest*. Előírt időn belül keresztül kell vergődnünk a betűországban. Így változik a tanulók öntevékenysége a munkák természete és a gyermek fejlődése szerint. Így értelmezve az öntevékenységet könnyű belátni, hogy a tanulók munkája egyik helyen olyan közel állhat a játékhoz, mint másutt a szakmunkához, vagy a tudományos munkához.

A helyzetek felismerése és a foglalkoztatások módjának megtalálása a gyakorlatban igen nagy mértékben a nevelő képzettségétől és egyéni meglátásaitól függ.

6. Ezért találhatjuk meg minden Utasításunkban, egy újabb közös vonásként, a *nevelő egyéniségének érvényesülését*. E közös vonás lényege azonban csak úgy valósul meg, ha egyöntetűen látjuk az egyéniség szabad érvényesülésének helyes mértékét.

Már az eddigiek is igazolják, hogy a tantervekben megadott munkarend tartalmát, a célkitűzésben körülírt világnézeti eszméket magunkévá kell tennünk. Sőt ezek megvalósulását nemcsak tanítványaink között kell szorgalmaznunk, hanem a magunk életében is érvényes irányítóknak kell elfogadnunk. *Bele kell élni magunkat annyira*, hogy magatartásunk önkéntelenül is példázza az eszméket, nevelő munkánk részleteiben pedig természetesen kívánjuk azok érvényesülését. Csak ezután a *beleéltség után* nyilvánulhat meg egyéniségünk minden képessége a maga sajátos és természetes módján.

Az iskolai nevelés irányítójának pedig nincs értékesebb feladata, mint ezt a viszonyt helyesen felismerni és a nevelői egyéniségből kihozni, vagy fokozni azokat az erőket, amelyek természetesen adódnak. Eredménytelen volna a nevelőnek, vagy azok irányítóinak a közös cél érdekében olyan tevékenységi módokat sürgetni, amelyek az egyéniségben nem férnek el.

7. Ezekkel a gondolatokkal egyúttal érintettem az *egyén és közösség* viszonyának kérdését. Minden iskolánkban sokat emlegetett probléma a *szociális érzék* fejlesztése. Minden iskola egy kis közösség, ahol nemcsak mi nevelők, hanem a tanulók is megtalálják a maguk helyét, feladatukat, azok nehézségeit, örömeit és megítélését. Iskoláink szervezetének és irányításának szelleme belenyúl a nevelő és nevelt egyéni életébe, és a sorsközösség erejével összetartja őket. A legkülönbözőbb egyéniségek és társadalmi rétegek képviselői kerülnek az iskolai közösség légkörébe. Már ez önmagában is erős eszköze a szociális érzék fejlesztésének, de általános törekvés, hogy az iskola egyéneit minél több és minél erősebb szál kösse össze és hozza közelebb egymáshoz. Ezt segítik a legváltozatossabb munkaközösségek: egyesületek, körök, botanikus kertek, nyelv- és más gyakorlatok. Arra is törekszik minden iskola, hogy kifelé is minél mélyebbre és távolabbra hasson: ez a közösségi szellem. Ezért keressük a gyermekek hozzátartozóival a szoros kapcsolatokat és

alakítgatjuk a különböző iskolabaráti szövetségeket.

Napjainkban felismert érték az iskola patinája, tradicionális szellemhordozása. A nagyközönség és hivatalos irányítás nagyra becsüli azokat az iskolákat, ahol a nevelők és neveltek generációnokon keresztül folytatni és ápolni tudják az *intézet szellemét*. Így lehet az iskolai közösség a mai társadalmi adottságoknak tükré, azzal a nevelő erővel, hogy befelé elnyeli a bántószíni sugarakat, kifelé pedig példaadóan világít a helyes és lehetséges együttélésre.

De nemcsak elszigetelten végzik el az egyes iskolák a maguk szociális nevelő munkájukat, hanem összes iskoláink együtt, az iskolahálózatunk nagy terjedelmű szervezettsége egy nemzetépítő közös szellemnek hordozója, tükrözője és irányítója.

Tulajdonképpen ennek a közös szellemnek elemeit boncolgatjuk előadásunkban. Az elemeknek, azaz a közös vonásoknak újabb felsorolása nélkül is láthatjuk, hogy az egyes iskoláknak nemcsak adminisztratív, hanem életformában, törekvésekben, röviden: szellemben úgy bele kell harmonizálnodni, szerveződni a nemzet nagy közösségének szellemébe, mint az egyes nevelőknek, vagy neveltnek a saját iskolájának szellemébe. A különböző típusú iskolák egységes irányításának éppen az lesz a legnehezebb és legsürgősebb feladata, hogy ezt az átfogóbb és a nemzet jövőjét alakító szellemet minél szerencsésebben tudja eljuttatni a gyakorlati élet vérkeringésébe.

8. A sok kíváncsú és lehetséges feladat felsorolása nem feladatunk, de mindnyájunknak szükséges azt fokozottan érezni, hogy iskoláink, helyesebben mi nevelők egy nagy felelősségű *elosztó munkát végzünk*. Szétvisszük, elosztjuk az előbb említett egységes szellemet annak legtermészetesebb végső helyére, a tanulók lelkületébe. Ennek a nevelői gondolkodásnak gyakorlatilag is helyesen megfelelni nemcsak felelősségteljes, hanem nehéz feladat is. Mert gyermek, szülő és közvélemény féltik a maguk egyéni érdekeiket és féltik jól megszokott életformájukat.

Egy nem kevésbé könnyű és nehéz elosztó munkát is végzünk azzal, hogy gyermekeinket az iskolán keresztül juttatjuk el a *gyakorlati pályákhoz*. Jól kell látnunk, hogy az előbb említett szellemépítő munka minden iskolának azonos feladatát határozza meg. Az élethivatások felé való irányítás pedig az egyes iskolák speciális feladatát szabja meg.

Ez a két elosztó szempont csak úgy teljesezhetik megnyugtatóan, ha nemcsak eszméket látunk, hanem a nemzet életének vegetatív szükségleteit is. Az ipar, kereskedelem, mezőgazdaság, testi-lelki egészség-gondozás, adminisztráció és más gyakorlati pályák is a mi tanítványainkból telnek meg. És a nehéz igényeink is szem előtt tartandók. Csak ezen a kettős természetű alapon állva oldhatjuk meg helyesen az aktuális és súlyos problémákat: szelekció, tehetségvédelem, diploma-termelés, autonómia, nevelők képzése stb.

9. Mindezek részletes latolgatása szaporíthatná a felsorolandó és gyakorlati közös vonásokat, de úgy vélem, hogy ezek mindegyike egy külön előadásra is elegendő feladatot adna. Ezért utolsónak csak egy ritkábban feszegetett kérdést kívánok megemlíteni. Mindegyik iskolának a maga nevelői feladatát csak úgy tudja megvalósítani, ha a ne-

vett tanuló maga is vállalja azt a nehéz mindennapos kötelességteljesítést, amit a cél elérése megkíván. A *tanulók kötelességtudásának, szorgalmának ébrentartása* állandó nehéz gondunk. Ezt ébresztjük, ezért küzdünk. Hiánya töri meg a legjobb szándékú törekvéseinket.

Ennek a közös gondunknak az az érdekessége, hogy erről ma legtöbbször csak a negatív oldalról beszélgetünk. A gyermek túlterhelését latolgatjuk legtöbbször. Sokszor úgy hangzik, mintha a szorgalom és kötelességteljesítés oly nagy volna tanítványainkban, mintha csak a kellő mérséklésről kellene gondoskodnunk.

Ugyanígy vagyunk a tehetség és szorgalom viszonyának kérdésével. Hétköznapi igazság, hogy a legnagyobb tehetség sem sokat ér szorgalom nélkül. És mégis a tehetség védelmére, felfedezésére, fejlesztésére könyvtárak ontják a véleményeket, de a szorgalomról alig találunk itt-ott egy-egy elejtett szót.

A szorgalom nem tárgyalt, nem divatos fogalom. És ehhez mérten kivesző emberi tulajdonság. Az ember szinte kedvet érez arra, hogy a szorgalom és kötelességteljesítés östehetségeinek felkutatására, fejlesztésére és értékelésére csináljon propagandát.

Iskolai nevelésünkben mindent elkövetünk, hogy a tanulóra váró foglalkozásokat vonzóvá és könnyűvé tegyük. Igyekszünk elhagyni mindent, ami a tanulók fejlettségi fokának nem felel meg, vagy különösebb erőfeszítéseket kíván. Enyhítjük a keményebb fenytitési eszközöket, és várjuk, hogy az önkéntes munkavállalás, a spontán törekvés és helytállás fejlődjek ki. Sajnos, a tapasztalat reményeinket nem igen erősíti meg. Ezért elkerülhetetlen, hogy követelményeinkben nemcsak a felső határt lássuk és a túlterhelést emlegessük, hanem tudatossá kell tenni azt a *minimumot* is, amelyet meg lehet és meg kell követelnünk. Különben elveszítjük lábunk alól a tanulók megítéléséhez és elirányításához nélkülözhetetlen biztos talajt és felelősségvállalás érzését.

Már ennyi közös vonás is elegendő ahhoz, hogy iskolai nevelésünket közösen jellemezzük: *Az iskolai nevelés tulajdonképp egy olyan irányító munka, amely segíti a gyermeket a családi körből a maga élethivatásához eljutni.* Az irányítás alkalmazkodik egy nagy közösségnek, a *nemzetnek* szükségleteihez és az *egyénségeknek* természetes törekvéseihez. Mind a két feltétel teljesül, ha az egyén *vallásos felelősségérzéssel*, a haza iránti szolgálatkészséggel gyűjti ismereteit, fejleszti képességeit és vállalja a maga kötelességét. Ezt a szellemet és ennek elérhetőségét kell biztosítani minden iskolánknak, minden korú és rendű neveltünkkel szemben.

Mindez olyan jólismert és olyan vitán felül álló felfogás, hogy mindazokkal az áramlatokkal, amelyek gyermekeinknek ezt az útját akár a családi élet pusztulásával, akár más világnézeti szellemrombolással, vagy az egyéniség imádatával, vagy annak összetörésével igyekeznek zavarni, nem kell foglalkoznunk, hanem minden erőnkkel küzdenünk kell ellenük.

És ha most azt kérdezzük, hogy *eredmény* dolgában hogy állunk ezekkel a közös vonásokkal, mert hisz mindegyikben valami elérendő cél jut kifejezésre, akkor be kell látnunk, hogy több bennük a jámbor óhaj, a szépen hangzó szó, mint az elért gyakorlati valóság.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a vázolt feladatoknak teljesítése *mindenkor nehéz feladat* volt és az is marad. Nevelőmunkánk nemcsak igyekezeteknek és jóakarásoknak szeretetteljes és szakavatott megsegítése, hanem *küzdelem* mindennemű emberi gyengeséggel szemben. Bennünket nevelőket mindenkor átjár valami elégedetlenség. Legalább annyi, hogy lássuk azokat a hiányokat és fejlődésbeli lehetőségeket, amelyek munkánkban sarkalnak.

Megelégedettségről csak akkor lehet szó, ha az iskolai nevelésünket *bizalom veszi körül*. Elsősorban mindannyiunknak bízni kell abban, hogy a kitűzött célok helyesek és elérhetők. A neveltnek látnia kell, hogy az iskola nemcsak elkerülhetetlen, hanem hasznos segítője. Az egyes embernek éreznie kell, hogy a közösség sorsa és jövője egyuttal az ő egyéni boldogulása. Meg kell őszintén vallanunk, hogy ez a bizalom napjainkban nagyon megfogyatkozott. Az iskola igen sokak szemében csak szükséges rossz. Sok oldalról és sokféle panasz hangzik fel az iskolai neveléssel szemben. Nehéz és felesleges volna mindezeket elsorolni. Általánosságban is megállapíthatjuk, hogy mindezekkel szemben sorakoznak fel azok a sokoldalú és intenzív *erőfeszítések*, amelyek iskolai nevelésünk irányítását, munkarendjét és módszereit igyekeznek javítani. Évek kellene hozzá, amíg ezek a vajúdasok, át- és kialakulások elmúlnak és megnyugszik a bizalom kérdése. Addig is legalább nekünk kell látnunk a kibontakozás lehetőségeit és irányait.

Tudjuk azt, hogy nemzeti sorsunk elesettségének és szegénységünknek megváltoztatása nem rajtunk múlik, de mi rajtunk múlik, hogy ebben az elcsüggesztő helyzetben ne értéktelenedjék el emberanyagunk, ifjúságunk. Végtetes következményű lehet, ha az ú. n. nehéz viszonyokra való tekintettel csak súllyesztjük követelményeinket, nevelési célkitűzésünk nívóját.

Gyakorlati bizonyosság, hogy nehéz helyzetekből csak úgy lehet kilábolni, ha fokozottabb felkészültségű, nagyobb energiájú és még nagyobb áldozatkészségű, de kisebb igényű utódokat tudunk nevelni. Tehát *nem leszállítás, hanem csak emelkedés lehet a nemzetépítő kiút nevelési törekvéseinkben*. Nehéz feladat, de mindenképp elkerülhetetlen, hogy a mindenképp rosszabbul ellátott gyermekeinket nagyobb erőfeszítésekre készítsük.

Éppen nemzeti szegénységünk idején lehet kézzelfoghatóan igazolni, hogy az az emberideál, amelyet az iskolai nevelés sürget, jobban boldogítja az egyént és közösséget, mint az anyagi jóléthez, a technika csodálatához és annak megszerzési vágyához tapadt ember. Itt van az ideje annak, hogy nevelőmunkánk értékét gyakorlatilag is igazolni tudjuk, csak mi magunk is tudjuk követni.

Egyedül ezen az úton érhetjük el, hogy az iskolák elleni panaszt a bizalom váltsa fel. Ez nem fog máról-holnapra bekövetkezni. És ennek van egy előfeltétele: először kell, hogy *mi nevelők is megtaláljuk egymást*. Mert megtörténhetik, hogy a nemzeti életek és sorsok nagy vajúdása idején a mi erős hitünket és összefogásunkat is elsodorja a pusztítás árja. De egészen bizonyos, hogyha nem tudjuk egymást megérteni, ha nem tudunk ezekben a közös vonásokban összeforrni, hanem

a különböző iskolák, vagy azoknak ráncbizott kicsiny posztján önmagunkban küzdünk és égünk, esetleg egymást marjuk, saját nehézségeink okát elődeinkben keressük, a kibontakozások útját a szomszéd iskola-típustól várjuk, erőfeszítéseinket másokra toljuk, akkor egész bizonyos, hogy előbb-utóbb önmagunkban omlunk össze.

Az elsorolt szempontok csak akkor lesznek közösek, ha először mi hisszük egymásról, hogy a mö-betű históriájának mesélője, a pitagorásztétel bizonyítója, vagy a cipőfelsőrész szabásának magyarázója ugyanazt a célt és ugyanazzal a lélekkel szolgálja. Először nekünk kell megtalálni azokat a szálakat, amelyek a különböző típusú, vagy a különböző fenntartók alá sorakozó iskolákat egy szerves egészebe fonja össze.

Különösen komoly feladat vár az iskolalátogatókra. Tudniok kell, hogy nincsen olyan tökéletesen megalkotott terv, amelyet emberi gyarlósággal, vagy nemakarással ne lehetne karikatúrává torzítani. Tudni kell azt, hogy minden olyan év, amelyben csak nehézségeket gyűjtöttek, csak eltávolít bennünket a kibontakozástól. De azt is kell tudniok, hogy a cél lényegének biztos ismerete és a helyzetek helyes megítélése igen sok nehézség megoldását megadja.

A mai nagy kenyérféltés, ideges érzékenység, anyagi leromlottság és lelki letörtségek idején is meg kell keresnünk és meg kell találnunk nevelő kartársainknak azon tulajdonságait, amelyekből ki lehet fakasztani a maguk munkájában való hitet, megnyugvást és egymás megbecsülését. Csak így tudjuk elérni, hogy az irányító munka nem szét-szórást, nem letörést, hanem az összefogást és a kibontakozást fogja szolgálni.

Marosi Ferenc.

Az új középiskolai leíró magyar nyelvtan elé

Petróczi István a Nevelésügyi Szemle legutóbbi számában¹ *Helyesírás, iskola, művelt középosztály* címen értekezik. Ebben egyebek közt középiskolai tanulók számára leíró nyelvtan megírását is sürgeti.

Ebben azt hiszem, mindnyájan egyetértünk Petróczival. Gombocz Zoltán ezt írja:

„Ha újabb magyar leíró nyelvtani irodalmunkon végigtekintünk, sívár, vígasztalan kép tárul szemünk elé. Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy „módszeres“ és „rendszeres“ iskolai nyelvtanaink túlnyomó többsége a legszerűsebb tárgyi és tudományos módszertani követelményeknek sem felel meg. Manapság, a tankönyvgyártás korában, igen tág lelkiismerettel olyanok is vállalkoznak nyelvtanírásra, akik nem egyszer az alapvető grammatikai fogalmakkal sincsenek egészen tisztában.”² A tud. leíró nyelvtant a pium desideriumok közé számítja.

1. Nevelésügyi Szemle II. 84–92.

2. MNy. XXIII. 1.